

Inefficiency of Turkish reforms for membership In the European Union

Forouzan Hassanpour¹
Alireza Koohkan²

Abstract

From 2001, with the establishment of the Justice and Development Party, the groundwork was laid for fundamental reform. Turkey's main macroeconomic strategy for achieving high economic growth has been to achieve considerable success by gaining popular support, transparency in policy-making and implementation, economic and political stability, and strong government support for the private sector. In addition to privatization, it has also paid special attention to attracting foreign capital through economic policy-making. However, several crises seem to have contributed to the inefficiency of the reforms or Turkey's achievement of the union aspirations. The following article seeks to answer the question of what crises it has faced for its economic prosperity despite the reforms in the Turkish economy. Findings indicate the existence of three internal crises (corruption and dictatorship, government-army relationship, unjustified economic investment), regional (such as the Syrian crisis) and international (EU and US pressures) on the Turkish economy and its accession to The European Union has.

Keywords: Economic Reform, Turkey, EU, Crisis, Middle East

¹ Master of International Relations, Azad University of Science and Research.
Tehran, Iran. Forouzan_kavir@yahoo.com

² Associate Professor of International Relations, Allameh Tabatabai University,
Tehran, Iran. Koohkan@atu.ac.ir

ناکارآمدی اصلاحات ترکیه برای عضویت در اتحادیه اروپا

فروزان حسن پور^۱

علیرضا کوهکن^۲

چکیده

از سال ۲۰۰۱ و با روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه زمینه برای انجام اصلاحات اساسی آغاز شد. استراتژی اصلی ترکیه در اقتصاد کلان برای دستیابی رشد اقتصادی بالا با جلب حمایت مردمی، شفافیت در سیاست گذاری و اجرا، ثبات اقتصادی و سیاسی و حمایت قوی دولت از بخش خصوصی توانسته تا حد قابل توجهی در این مسیر توفیق کسب کند. علاوه بر خصوصی سازی، با سیاست گذاری اقتصادی در جذب سرمایه خارجی نیز اهتمام ویژه ای داشته است. با این حال به نظر می رسد بحران های متعددی بر ناکارآمدی اصلاحات یا دستیابی ترکیه به آرمان عضویت در اتحادیه مؤثر بوده اند. مقاله پیش رو به دنبال پاسخ به این پرسش است که علی رغم اصلاحات اقتصاد ترکیه با چه بحران هایی برای شکوفایی اقتصادی خود روبرو بوده است؟ یافته های پژوهش بیانگر وجود بحران های سه گانه داخلی (فساد و دیکتاتوری، رابطه دولت و ارتش، سرمایه گذاری غیرموجه اقتصادی)، منطقه ای (چون بحران سوریه) و بین المللی (فشارهای اتحادیه اروپا و آمریکا) بر اقتصاد ترکیه و پیوستن آن به اتحادیه اروپا دارد.

واژگان کلیدی: اصلاحات اقتصادی، ترکیه، اتحادیه اروپا، بحران، خاورمیانه

^۱ کارشناس ارشد روابط بین الملل دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

Forouzan_kavir@yahoo.com

^۲ دانشیار روابط بین الملل دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

مقدمه

بحران های سیاسی و اقتصادی سال های آخر دهه ۹۰ و عدم توان نظامیان برای حل این بحران ها باعث شد در انتخابات زودهنگام سال ۲۰۰۲ دوباره نیروهای اسلام گرا به قدرت برسند. با قدرت گرفتن حزب عدالت و توسعه و اردوغان سعی داشت تا از بسترهایی که در دهه های میانه دهه ۱۹۸۰ با اخذ رویکرد نئولیبرال و پیاده سازی شاخص های آن، نظیر افزایش روابط اقتصادی و نقش طبقه بورژوازی مستقل از دولت و کاهش قدرت و مداخلات حکومت، امکان دهی به کارآفرینان بخش خصوصی و تقویت و مشارکت ساختارهای مدنی بود به سمت شکوفایی اقتصادی پیش رود. بدین ترتیب ترکیه برای پیوستن به اتحادیه اروپا خود را تحت اصلاحات اساسی قرار داده است. ترکیه به عنوان یک کشور سکولار جهان اسلام که همواره تلاش کرده تا خود را به عنوان بخشی از جهان غرب معرفی می کند بنابراین گرایش های بین المللی ترکیه خط مشی های اقتصادی کشور در سیاست خارجی و حرکت به سوی اقتصاد بازار بستر حقوقی لازم را برای حضور شرکت های خصوصی خارجی در این کشور فراهم کرد و سرمایه گذاری مستقیم خارجی ترکیه از ۱/۰۸۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۲ به ۱۰/۸۸۶ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۷ رسیده رساند. پیوند با غرب و تلاش در جهت عضویت این کشور در اتحادیه اروپا منجر به آن شد که ترکیه ۱۵۷ نمایندگی بازرگانی خارجی و ۳ نمایندگی دائم خارج از کشور دایر کند اما سؤالی که مطرح است این است که علی رغم این اصلاحات اقتصاد ترکیه با چه چالش هایی برای شکوفایی روبرو بوده است؟ فرضیه مقاله پیش رو این است که از سیاست های غلط اقتصادی، رابطه دولت و ارتش فساد و دیکتاتوری به عنوان بحران داخلی و دخالت های منطقه ای از جمله جنگ سوریه به عنوان بحران منطقه ای و در نهایت جنگ اقتصادی ترکیه با شرکای اروپایی و آمریکایی در کنار بحران کرونا عامل ناکارآمدی اقتصاد ترکیه بوده است. در ادامه به بحران هایی که بر ناکارآمدی اقتصادی ترکیه در سه بخش داخلی، منطقه ای و بین المللی تأثیر گذار بوده است پرداخته خواهد شد. این مقاله به روش توصیفی-تحلیلی و با اسناد کتابخانه ای گردآوری شده است.

چارچوب مفهومی

نواقع گرای، برخلاف واقع‌گرایی کلاسیک، نظریه‌ای در سطح تحلیل کلان یا تصویر سوم^۱ است که رویکردی برون به درون^۲ به نتایج و سیاست بین‌الملل دارد. نواقع‌گرایی نظریه‌ای نظام‌مند است که استدلال می‌کند سیاست بین‌الملل را می‌توان به صورت نظامی که دارای ساختار دقیق و مشخصی است، تلقی و تعریف کرد. ساختار نظام بین‌الملل متشکل از واحدهای متعامل با قواعد رفتاری معینی است که به رفتار واحدها شکل می‌دهد. ساختار نظام بین‌الملل به وسیله یک اصل نظام بخش^۳ و توزیع مقدرات و توانایی بین واحدها تعریف و تشکیل می‌شود. اصل نظام بخش در سیاست بین‌الملل که به ساختار نظام بین‌الملل شکل می‌دهد، آنارشی است. از این رو، مهم‌ترین عامل تعیین‌کننده سیاست بین‌الملل و انگیزه و منبع ارجحیت‌ها و رفتار سیاست خارجی کشورها نظام بین‌الملل و ویژگی‌های آن به ویژه ساختار آنارشیک آن است. پرسش اصلی واقع‌گرایی این است که چرا کشورهای مختلف با ساختار سیاسی متفاوت، وضعیت و موقعیت جغرافیایی گوناگون و تمایزات ایدئولوژیک، رفتارهای سیاست خارجی مشابهی از خود بروز می‌دهند؟ نواقع‌گرایان علت این رفتار مشابه را سرشت نظام بین‌الملل و محدودیت‌هایی می‌دانند که برای کشورهای مختلف ایجاد می‌کند (فیروزآبادی، ۱۳۹۱: ۳۳). در این راستا، با اینکه اتحادیه اروپا شرایط سنگینی مانند معیارهای کپنهاگ، به رسمیت شناختن قبرس و نسل‌کشی ارمنیان (ادعاشده) را به ترکیه تحمیل می‌کند. این شرایط برای دولت ترکیه تقریباً غیرممکن است، حتی اگر اراده‌ای برای انجام آن داشته باشد، زیرا پذیرش آن مستلزم پرداخت هزینه سیاسی بسیار زیادی است و جز مسائل خاص در روحیه ملی است. شرطی که به نحوی اروپایی شدن ترکیه را می‌طلبد انگیزه‌هایی را برای به وجود آمدن دو طیف که در یک سو ائتلاف‌های طرفدار اصلاح‌طلبان و در طرف دیگر نیروهای ملی‌گرایانه هستند را برانگیخت. در آنکارا، طرفداران روابط نزدیک‌تر با

¹Third Image

²Outside in Perspective

³Ordering Principle

اتحادیه اروپا معتقد بودند که منافع اروپا در ترکیه در حال تغییر است و آنچه باید انگیزه اتحادیه اروپا برای تقویت و تشویق اصلاحات لازم در ترکیه باشد، به شرایطی تبدیل شده است که بسیاری از ترک‌ها احساس می‌کنند برای دلسرد کردن ترکیه طراحی شده است. در نتیجه، بسیاری از ناظران بر این باورند که روند اصلاحات در ترکیه با آغاز مجدد ارزیابی روابط با اتحادیه اروپا، روند کندی را آغاز کرد. در سال ۲۰۱۱ هیچ فصل جدیدی از قانون حقوقی گشوده نشده است و پیشرفت بسیار کمی در بخش‌های مورد مذاکره حاصل شد. نخست‌وزیر اردوغان در ماه مه از اینکه فرانسه و آلمان [از جمله] "مصمم هستند ترکیه را رها کند علاقه به عضویت در اتحادیه اروپا ابراز نارضایتی کرد (Eur-lex.europa, 2011).

از سوی دیگر در دهه ۱۹۹۰ این برداشت در میان سیاستمداران ترک وجود داشت که اتحادیه اروپا، ترکیه را به عضویت نخواهد پذیرفت مگر اینکه ترکیه به یک بازیگر کلیدی چند منطقه‌ای تبدیل شود. از این رو ترکیه به سمت آسیای مرکزی و قفقاز رفت، روابطش با اسرائیل را به شدت تقویت کرد و سعی نمود در مسائل خاورمیانه ایفای نقش کند، همچنین به مسائل جهان اسلام توجه بیشتری از خود نشان داد و ضمن پیگیری مجدانه عضویت در اتحادیه اروپایی، روابط با آمریکا را هم حفظ کرد. پس از پیروزی اسلام‌گرایان در سال ۲۰۰۲، ترکیه سیاست تبدیل شدن به یک قدرت محوری در منطقه را دنبال کرد و با اندکی فاصله گرفتن از آمریکا، در صدد برآمد نقش پررنگ‌تری ایفا کند. اردوغان از افراط و تفریط در عرصه سیاست خارجی خودداری کرد و تمام تلاش خود را به کار گرفت تا روابطش با هیچ‌کدام از بازیگران بین‌المللی و منطقه‌ای به هم نخورد (احمدی و حاتم آبادی فراهانی، ۱۳۹۰: ۳۲). با انتخابات ریاست جمهوری در ژوئن ۲۰۱۱ ترکیه و مسائل سوریه ترکیه را درگیر کرد با این حال رشد اقتصادی ترکیه فاکتور قابل توجهی بود. با آغاز سال ۲۰۱۲، مذاکرات الحاق ترکیه با اتحادیه اروپا اساساً به بن‌بست سیاسی و فنی رسیده بود به‌ویژه آنکه دوره ریاست قبرس در ۱ ژوئیه هم در این سال بود و ترکیه علناً می‌خواست او را نادیده بگیرد. در اوایل ژوئن ۲۰۱۳، هم‌زمان با نزدیک شدن به از سرگیری مذاکرات الحاق با ترکیه، آشفتگی داخلی ترکیه را لرزاند. برای اینکه کشوری بتواند عضو اتحادیه اروپا شود باید

معیارهای اقتصادی و سیاسی لازمی را که معروف به "معیارهای کپنهاگ" هستند به مرحله اجرا در آورد، معیارهایی که در نشست کپنهاگ در ژوئن ۱۹۹۳ وضع شدند. در چارچوب این ضوابط، در حوزه‌ی سیاست: ثبات نهادهای تضمین‌کننده دموکراسی، حاکمیت قانون، حقوق بشر و احترام و حمایت از اقلیت‌ها؛ در حوزه‌ی اقتصاد: وجود یک اقتصاد بازار کارکردی و توانایی همراهی با فشارهای رقابتی و نیروهای بازار درون اتحادیه؛ در حوزه‌ی قانونی و اجرایی: ظرفیت اعمال تعهدات عضویت و ظرفیت انطباق با مجموعه مقررات حقوقی جامعه یا به عبارتی پذیرش دستاوردهای اجتماعی اتحادیه اروپا از جمله تعهدات عضویت، پایبندی به اهداف سیاسی، اقتصادی و پولی اتحادیه است. بدین ترتیب، انطباق با ضوابط در حوزه‌ی سیاسی، پیش شرط گشودن مذاکرات است، انطباق با سایر حوزه‌ها نیز پیش شرط عضویت کامل است؛ جهت نظارت قانونی در اجلاس سال ۱۹۹۶ لوکزامبورگ، تهیه اسناد مربوط به گزارش کمیسیون در خصوص پیوستن کشورهای کاندیدا، تصویب شد. این اسناد درجه‌ی انطباق سالیانه و ظرفیت‌های کشورهای کاندیدای عضویت را مشخص می‌سازند (ر.ک مفیدی احمدی، ۱۳۹۳: ۳۹؛ ۴۹؛ Konings, 2008). بدین ترتیب با استانداردهای فوق‌الذکر اصلی برای اجرای توافقنامه ثبات و همبستگی (SAA) محیا می‌شود که به صورت جداگانه با اعضای بالقوه به امضاء می‌رسد. با این حال، شرط سازگاری ترکیه با معیارهای اروپایی برای پیوستن به اتحادیه اروپا از بعد اصلاحات عمیق و اساسی بین سال‌های ۱۹۹۹ و ۲۰۰۴ فشار زیادی به ترکیه ایجاد کرد (see: Tanja & Soyaltin, 2012: 11)؛ بنابراین بر اساس چارچوب نظری نئورئالیسم سیاست‌های دولت ترکیه نمی‌تواند با خواسته‌های اتحادیه اروپا منطبق کامل باشد و بعلاوه سیاست تنوع‌گرای این کشور موجب اتخاذ سیاست‌های حساسیت‌برانگیز برای سایر کشورها و اتحادیه اروپا می‌گردد.

بحران‌های تأثیرگذار بر ناکارآمدی اقتصاد ترکیه

آغاز هزاره سوم را باید سال‌های شکوفایی اقتصاد ترکیه دانست. به گواهی تاریخ، ترکیه پس از پشت سر گذاشتن بحران‌های اقتصادی دهه‌های ۵۰ تا ۹۰، روند رو به رشد اقتصادی

خود را آغاز نمود؛ چراکه اردوغان به عنوان رهبر حزب عدالت و توسعه، پس از پیروزی در انتخابات پارلمانی با قرار دادن سیاست های اصلاحی چون رشد چشم گیر تولید ناخالص داخلی ترکیه، اجرای برنامه تثبیت اقتصادی پیشنهادی صندوق بین المللی پول باهدف خصوصی سازی بانک ها و بخش های انرژی، اصلاح نظام مالیاتی و رفاهی، دسترسی به سرمایه گذاری خارجی و اتخاذ سیاست های انقباضی در حوزه حجم پول بر روی میز کار خود، توانست موفقیت چشم گیری در اصلاحات داخلی به دست آورد. با اجرای این برنامه های اقتصادی، برای نخستین بار در سال ۲۰۰۴ میلادی طی بیش از یک دهه، تورم ترکیه به پایین تر از ۱۰ درصد کاهش یافت و تا سال ۲۰۰۶ میلادی، به جایگاه ششم اقتصادی در بین کشورهای اروپایی رسید (سمعی اصفهانی و فرحمند، ۱۳۹۶:۱۳۱). امید حزب عدالت و توسعه به عنوان یکی از مهم ترین بازیگران ائتلاف طرفدار عضویت در اتحادیه اروپا و طرفدار سیاست های اقتصادی نئولیبرال برای تسریع در روند اروپایی شدن این بود که برای پرهیز از خطرهای امنیتی و چالش های جهانی شدن (از جمله واگرایی) بتواند در قالب یک دموکراسی لیبرال کثرت گرا از طریق الحاق به اتحادیه اروپا به جامعه جهانی بپیوندد... همچنین در راستای تأمین منافع اقتصادی با عضویت در اتحادیه اروپا و شناخته شدن به عنوان یک دموکراسی پایدار، امکان بیشتری برای جذب سرمایه خارجی بیابد (ر.ک برزگر و مفیدی احمدی، ۱۳۹۳:۵۹۸).

بحران اقتصادی ترکیه از بسیاری جهات مبرم ترین و بحرانی است که اتحادیه اروپا می تواند بیشترین تأثیر را بر آن بگذارد. علی رغم روابط مولد با اروپا، اقتصاد ترکیه اکنون در چرخه ای از تورم بی رویه، ارز ضعیف و کسری حساب های جاری دائمی قرار دارد. در سه ماهه پایانی سال ۲۰۱۸، تولید ناخالص داخلی ترکیه ۳ درصد کاهش یافت و اقتصاد کل در سال ۲۰۱۸ تنها ۲٫۶ درصد رشد کرد، در حالی که این رقم در سال ۲۰۱۷ از ۷٫۴ درصد کمتر بود (هرچند این رقم در سال ۲۰۱۷ به دلیل اثر کم پایه ناشی از اختلالات سال ۲۰۱۶، از جمله تلاش برای کودتا و حملات تروریستی). ۱۰۶ تورم مصرف کننده بالای ۲۰ درصد و بیکاری ۱۳٫۵ درصد در دسامبر ۲۰۱۸ - با ۴٫۳ میلیون نفر بیکار - درست پایین ترین

رکورد بدترین نرخ بیکاری ترکیه در سه دهه گذشته که در اوج بحران مالی جهانی در سال ۲۰۰۹ به دست آمد (Hoffman & Werz, 2019:39). با این حال، سؤال این است که چرا رشد اقتصاد ترکیه به صورت کامل محقق نشد؟ می‌توان به دلایل زیر اشاره کرد که در سه بخش بحران داخلی منطقه‌ای و بین‌المللی می‌توان مورد بررسی قرار می‌گیرد:

۱. بحران داخلی ترکیه

در ادامه به بحران‌های داخلی ترکیه شامل فساد و دیکتاتوری، رابطه دولت و ارتش، سرمایه‌گذاری غیرموجه اقتصادی پرداخته خواهد شد:

فساد و دیکتاتوری

دولت اردوغان، پس از تغییر نظام سیاسی و اجرایی ترکیه از پارلمانی به ریاستی، به شکل تمامیت‌خواهانه‌ای تمام حوزه‌ها را در قبضه قدرت خود گرفتار کرده و علاوه بر پارلمان، نهادهای نظارتی و قضایی نیز عملاً کنار نهاده شده و اغلب بانک‌های دولتی، به حیاط خلوت حزب حاکم تبدیل شده‌اند. در نتیجه تا حوزه سیاست و حقوق ترمیم نشود، حوزه اقتصاد هم‌روی آرامش نخواهد دید. علی باباجان رهبر حزب جهش و دموکراسی، به تازگی درباره وضعیت اقتصادی ترکیه اظهار نظر جالبی کرده است. باباجان که خود از مؤسسين آکپارتی بوده و مدت‌ها به عنوان وزیر امور خارجه و وزیر امور مالی و دارایی فعالیت کرده، در مورد مشکلات کنونی ترکیه گفته است: "متأسفانه کشور ما در شرایط سختی است و بسیاری از هم‌وطنان ما گرفتار هستند. من برای جناب رئیس‌جمهور، یک توصیه ساده دارم. یک تابلوی بسیار بزرگ روی دیوار اتاق کارشان نصب کنند. دستور دهند روی این تابلو با حروف درشت و خط زیبا نوشته شود، حل مشکلات اقتصادی کشور، از پابندی به حقوق و دموکراسی می‌گذرد" (Tasnimnews-b, 1400). در کنار دنبال کردن چنین اهدافی از سوی سران حزب، وقوع حوادثی چون پارک گزی و رسوایی‌های مربوط به فساد دولتی در دسامبر ۲۰۱۳ میلادی را می‌توان نقطه آغاز سراسیمی محبوبیت داخلی اردوغان دانست. در سال ۲۰۱۳ میلادی گولن به افشاگری در رابطه با

سوءاستفاده های نزدیکان اردوغان از قدرت و پول شویی های صورت گرفته پرداخت.

رابطه دولت و ارتش

روابط حزب عدالت و توسعه با ارتش دارای فراز و فرودهای متعددی است؛ در ۱۲ ژوئن ۲۰۰۷ میلادی، از سوی دادستان اسناد و مدارکی ارائه شد که نشان دهندۀ قصد ارتش مبنی بر انجام کودتا علیه دولت است. از این رو، موج گسترده ای از بازداشت های سیاسی به اتهام مشارکت در برنامه براندازی دولت اردوغان آغاز شد و پس از صدور نخستین کیفرخواست برای «ارگنه کن ۱۳»، فرمانده ارتش، در ۲۱ ژوئن ۲۰۰۸ میلادی بین سال های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۱ میلادی، بیش از پانصد نفر شامل افسران ارشد ارتش، حقوق دانان و روزنامه نگاران مخالف بازداشت شدند. این افراد، به ترورهای برنامه ریزی شده و بمب گذاری جهت ناآرام کردن اوضاع و هموار کردن مسیر خود برای انجام کودتا اعتراف کرده بودند. دستگیری «ارگنه کن» موجب محدود شدن قدرت ارتش گردید. طی یک دهه گذشته، اردوغان به بهانه طرح اصلاحات اروپایی، تغییر در ساختار ارتش را آغاز نموده و قدرت ژنرال ها را از طریق ایجاد اصلاحات دفاعی کاهش داده است (سمیعی اصفهانی و فرحمند، ۱۳۹۶: ۱۳۱). باید گفت اسلام گرایان حزب عدالت و توسعه بعد از اینکه قدرت را در ترکیه به دست گرفتند از طریق کانال های مختلف سیاسی و حقوقی به ویژه با توسل به فرایند عضویت در اتحادیه اروپا و غیرنظامی ساختن حکومت در ترکیه برای نزدیکی به موازین کپنهاک و همچنین اصلاحاتی که حزب در قانون اساسی این کشور برای تحدید نفوذ و قدرت قانونی ارتش انجام داد به ایجاد توازن در رابطه ارتش و جامعه مدنی پرداخت. حزب حاکم برای تقلیل نفوذ ارتش و تضعیف بنیان های سکولاریسم به ایجاد اتحاد و تقویت متقابل جماعت گولن در نهادهای سیاسی و مدنی به ویژه وارد ساختن عناصر اسلام گرای جماعت گولن در دانشکده های نظامی وزارت دادگستری، ژاندارمری و بدنه اصلی دولت دست زد. این مسئله از یکسو موجب نضج گرفتن نفوذ گولنیستها در نهادهای سیاسی - نظامی ترکیه شد و از سوی دیگر قدرت گرفتن شبکه هیزمت فضای شکل گیری یک دولت موازی در برابر دولت عدالت و توسعه را فراهم ساخت؛ به گونه ای که با شدت گرفتن اعتراضات پارکگری

و چالش فاش کردن فساد مالی دولت ۲۰۱۳ اردوغان از سوی رسانه‌های جماعت هیزمت و شخص فتح-اله گولن شکاف قابل توجهی بین دنیروی اسلام‌گرا در جامعه سکولار ترکیه پدید آمد (سلوکی، ۱۳۹۶: ۷۳). با وقوع کودتای ۱۶ جولای ۲۰۱۶ میلادی در ترکیه بازهم بهانه‌ای به دست اردوغان برای ایجاد محدودیت علیه نظامیان شد.

سرمايه‌گذاري غير موجّه اقتصادي

کاهش ارزش پول ملی ترکیه که زمینه‌های افزایش نرخ تورم، افزایش بیکاری، کسری بودجه را فراهم خواهد کرد و در نتیجه، فقر عمومی مردم را در این کشور در پی خواهد داشت، از جمله معضلاتی است که در پنج سال گذشته گریبان دولت آنکارا را گرفته است (Farsi.iranpress, 1400). در حالی که در سال ۲۰۰۵، هر دلار معادل ۱/۳ لیتر ترکیه بود، در سال ۲۰۱۸ این نسبت به ۴/۷ رسید و اکنون، هر دلار معادل حدود ۸/۴ لیتر ترکیه است. به عبارت ساده‌تر، در ۱۵ سال گذشته، ارزش دلار در برابر لیتر ترکیه حدود ۵ برابر افزایش داشته است (حاتمی، ۱۴۰۰). ارزش پول ملی ترکیه از سال ۲۰۱۸ تاکنون ۵۰ درصد در برابر اسکناس آمریکایی تضعیف شده است. بانک مرکزی نیز ذخایر ارزی کمی در اختیار دارد که این مسئله روی توانایی این نهاد در کنترل نوسانات ارزی تأثیر منفی گذاشته است. وادار شدن به تزریق حجم زیادی از منابع ارزی به بازار برای بازگرداندن ثبات و آرامش به آن باعث شده است تا حجم ذخایر ارزی ترکیه در ماه‌های اخیر با کاهش محسوسی مواجه شود. حزب مخالف ترکیه، دولت را متهم کرده است که با استفاده از ذخایر ارزی بانک مرکزی و فروش آن‌ها در بانک‌های دولتی تلاش کرده است تا جلوی ریزش لیتر را بگیرد. رجب طیب اردوغان - رئیس‌جمهور ترکیه - تأیید کرده که در دو سال اخیر ۱۶۵ میلیارد دلار از ذخایر ارزی بانک مرکزی باهدف حمایت از اقتصاد مورد استفاده قرار گرفته است (ISNA, 1400). ترکیه تجربه نرخ‌های تورم بسیار بالا دارد و از جمله، در اوایل دهه ۲۰۰۰ میلادی، نرخ‌های تورم ۴۰۰ و حتی ۷۰۰ درصدی را نیز تجربه کرده است. اکنون هم نرخ تورم در اقتصاد ترکیه دوباره دورقمی شده و این کشور را در میان ۱۰ اقتصاد جهان با

بیشترین نرخ تورم قرار داده است. کسری «حساب جاری» در اقتصاد ترکیه نیز دائماً در حال ثبت رکوردهای جدید است. این شاخص در سال ۲۰۱۶ حدود ۳۳ میلیارد دلار بود، در سال ۲۰۱۷ به حدود ۴۷ میلیارد دلار رسید و در سال ۲۰۱۸ به ۵۱ میلیارد دلار رسید. معنی این رشد نامیمون این است که اقتصاد ترکیه باید سالانه حدود ۲۰۰ میلیارد دلار هزینه کند تا بتواند از پس بدهی و کسری های خود بریاید و واضح است که دولت این کشور چنین منابعی در اختیار ندارد (حاتمی، ۱۴۰۰). گفته می شود اصلی ترین دلیل برکنار کردن رئیس بانک مرکزی ترکیه به این خاطر است که او در مورد بالا بردن نرخ بهره بانکی با رئیس جمهور اختلاف نظر داشته است. اردوغان معتقد است بالا بردن سود بانکها به محبوبیت حزب حاکم لطمه خواهد زد، اما رئیس بانک مرکزی چنین اندیشیده که پایین بودن سود بانکی، منجر به این می شود که سرمایه داران بزرگ ترکیه با انگیزه به دست آوردن سود و ثروت بیشتر، سرمایه خود را از کشور خارج کنند (Tasnimnews, 1400). افق سویلمز وزیر اسبق امورمانی و دارایی ترکیه در این مورد گفته است: «اسم این دولت را باید بگذاریم: دولت بُن؛ یعنی دولتی که فقط به دنبال ساختمان سازی و پل سازی و پروژه هایی است که توجیه اقتصادی ندارد و فقط ابزار تبلیغ حزبی است. ما در ساختار اقتصادی دولت، دو مشکل جدی داریم. اول اینکه مدیران و کادری های کارآمدی نداریم که راهبرد و تاکتیک اقتصادی داشته باشند و برای برون رفت از بحران، برنامه ریزی کنند. دوم اینکه از مبانی و اصول دولت حقوق محور دور شده ایم و از آنجایی که برای نظارت، ارزشی قائل نیستند و به راحتی همه قوانین را دور می زنند، در چنین وضعیتی گرفتار شده ایم» (Tasnimnews-b, 1400). او همچنین گفته است: «آنچه دولت انجام می دهد، خصوصی سازی برای چابک سازی بخش صنعت و تولید نیست. اینها بهانه است. اصل اقدام، چوب حراج زدن به ثروت های دولت، برای تأمین ارز و جبران کسری بودجه است» (پیشین). این در حالی است که رجب طیب اردوغان، رئیس جمهوری ترکیه روز ۲۶ دسامبر ۲۰۲۰ در یک سخنرانی ویدئویی سال ۲۰۲۱ را "سال اصلاحات دموکراتیک و اقتصادی" برای کشورش اعلام کرده است. بهر حال، در ترکیه رشد اقتصادی به شدت افزایش یافت،

اما محیط کسب و کار همچنان رو به وخامت گذاشت و اقتصاد همچنان در معرض عدم اطمینان مالی، تغییر در اعتماد سرمایه‌گذاران جهانی و ادامه خطرات سیاسی است (COMMISSION, 2018).

در مورد معیارهای اقتصادی، اقتصاد ترکیه به‌خوبی پیشرفت کرده است و می‌توان آن را یک اقتصاد بازار عملکردی دانست. اقتصاد با حمایت از اقدامات محرک دولت، توانست از انقباضی که در پی کودتای سال ۲۰۱۶ مشاهده شده بود، بهبود یابد و در سال ۲۰۱۷ به رشد قوی دست یافت. با این حال، رشد بالا همراه با عدم تعادل‌های کلان اقتصادی قابل توجه است. کسری حساب جاری همچنان بالا است و تا پایان سال ۲۰۱۷ افزایش یافته و این کشور را به ورود سرمایه وابسته و در برابر شوک‌های خارجی آسیب‌پذیر کرده است. تورم در سال ۲۰۱۷ به نرخ‌های دورقمی (۱۱٫۱ درصد) رسید و کاهش ارزش لیر ترکیه ادامه یافت و نگرانی‌ها را از میزان تعهد تصمیم‌گیرندگان سیاست‌های پولی به ثبات قیمت‌ها برجسته کرد. اقتصاد ترکیه همچنان با سطح بالای غیررسمی مشخص می‌شود. به‌طور کلی، عقب‌نشینی در این منطقه وجود داشت. ترکیه پیشرفت‌هایی داشته است و از آمادگی خوبی برای مقابله با فشارهای رقابتی و نیروهای بازار در اتحادیه اروپا برخوردار است. ترکیه از لحاظ تجاری و سرمایه‌گذاری به‌خوبی با بازار اتحادیه اروپا ادغام شده است. پیشرفت‌هایی در بخش انرژی، به‌ویژه در بازار گاز و افزایش هزینه‌های تحقیق و توسعه حاصل شد. با این حال، مشکلات قابل توجهی در رابطه با کیفیت آموزش وجود دارد. هیچ پیشرفتی در بهبود شفافیت کمک‌های دولتی مشاهده نشد (پیشین).

۲- بحران‌های منطقه‌ای

طی پنج سال گذشته، ترکیه هم‌زمان با چالش‌های ملی، منطقه‌ای و جهانی روبرو شد. بعضی از آن‌ها عبارت‌اند از: تغییرات بنیادی سیاسی و اقتصادی در سیستم بین‌الملل تشدید رقابت‌های ژئوپلیتیک در صحنه بین‌الملل افزایش حملات تروریستی توسط پ.ک.ک.ک، داعش و گروه گولنیست (FETO) تهدید تشدید درگیری‌های منطقه‌ای در عراق و سوریه علیه تمامیت ارضی ترکیه. همه این مشکلات ملی، منطقه‌ای و جهانی ترکیه را به‌عنوان یک

کشور-ملت مجبور به اقدامات امنیتی فوق العاده و اتخاذ سیاست خارجی چندجانبه، مستقل از اتحادیه های متداول خود کرده است (Dailysabah, 2021). به غیر از جنگ ترکیه علیه تروریسم، تحولات منطقه ای دیگری نیز وجود دارد که ترکیه را مجبور به اعتماد بیشتر به قدرت سخت خود در صحنه بین الملل می کند. بعضی از آن ها شامل: تنش در مدیترانه شرقی بحران انسانی در ادلب بی ثباتی در لیبی مبارزه با گروه تروریستی پ.ک.ک.ک در شمال عراق درگیری قره باغ (پیشین). در کل، مسائل امنیتی و سیاسی حضور ترکیه در این بحران به شدت از لحاظ اقتصادی برای این کشور پرهزینه بوده است. مخالفین حزب عدالت و توسعه، به ویژه ارتشیان این کشور با ارائه آماری در این رابطه معتقدند که مبلغی در حدود ۵۴ میلیارد دلار ضرر عاید ترکیه در این بحران شده است. هزینه هایی که صرف پناهندگان سوری داخل ترکیه و زیان هایی که پس از این بحران ها به صنعت توریسم ترکیه وارد شده است، دلایل اصلی این خسارت اقتصادی را تشکیل می دهد. دولت ترکیه تاکنون ۱۶۱ میلیارد دلار برای پناهندگان سوری هزینه کرده است. بحران های داخل سوریه و عراق، علاوه بر هزینه های مستقیمی که برای دولت ترکیه داشته، باعث افت شدید درآمدهای ترکیه از توریسم و صادرات نیز شده است (مسعود نیا و عالی شاهی، ۱۳۹۶: ۱۹۸). ولی گزارش ویژه دیوان محاسبات اروپا در سال ۲۰۱۸ خواستار افزایش کارایی و شفافیت بیشتر در تخصیص و توزیع بودجه است. همچنین بحران در روابط ترکیه با اتحادیه اروپا در سال گذشته و در قیل از شیوع کرونا به دلیل بجای نیاموردن قول های اتحادیه به ترکیه در زمینه کمک های مالی به پناهجویان سوری، سهولت در صدور روادید برای اتباع ترکیه تشدید شد.

۳. بحران های بین المللی

به جز بحران مالی جهانی ۲۰۰۸-۲۰۰۹، رشد تولید ناخالص داخلی بین سال های ۲۰۰۲ تا ۲۰۱۹ مثبت بود. برای این دوره، متوسط نرخ رشد تولید ناخالص داخلی ۵٫۴ درصد بود. بر اساس اعلام منابع رسمی، رشد اقتصادی ترکیه در سه ماهه نخست سال ۲۰۱۹ منفی ۲٫۶ درصد شد. رشد اقتصاد ترکیه در سه ماهه پایانی سال ۲۰۱۸ نیز منفی ۳ درصد بود و این

برای دومین بار است که اقتصاد ترکیه در دوره سه‌ماهه به‌صورت پی‌درپی با رشد منفی مواجه شده است. وقتی از این منظر به موضوع نگاه می‌کنیم شاهد یک افول اقتصادی هستیم، اما وجود نرخ تورم، نرخ بیکاری و نرخ بهره بالا وضعیت را از افول اقتصادی به رکود اقتصادی تغییر می‌دهد. تعریف کلی بحران اقتصادی یعنی فراز و نشیب‌های شدیدی که فراتر از سطح قابل قبول و انتظار سبب برهم خوردن تعادل در بخش‌های تولید، کالا، خدمات و کاهش ارزش پول ملی به‌عنوان پایه‌های اصلی اقتصاد می‌شود؛ اما تعریف دیگر بحران اقتصادی یعنی نرخ منفی رشد اقتصادی، نرخ بالای تورم، بیکاری، بهره، کسری تراز پرداختی، کسری بودجه، کاهش ارزش پول ملی و عدم امید به آینده برای مدت‌زمانی نسبتاً طولانی، با عنایت به این تعریف شاخص‌های اقتصادی ترکیه را برای سال‌های ۲۰۱۷ تا ۲۰۱۹ در ذیل مورد بررسی قرار داده‌ایم (Isna, 1400). متوسط نرخ تورم برای کشورهای توسعه‌یافته ۳ یا ۴ درصد و برای کشورهای در حال توسعه به‌غیر از چند کشور مشکل‌دار ۴ تا ۵ درصد است اما این رقم برای ترکیه ۲۰ درصد است که از سطح متوسط جهانی بسیار بالاتر است. در حالی که سایر کشورهای دنیا درصدد کاهش نرخ بهره هستند اما نرخ بهره در ترکیه همواره رشد صعودی داشته است (پیشین).

۳-۱ جنگ اقتصادی ترکیه با شرکای اروپایی

ترکیه به سبب سیاست‌های رجب طیب اردوغان و دخالت‌های نظامی آن در منطقه در آستانه جنگ اقتصادی شدید با شرکای اروپایی قرار دارد و شاید فراخواندن کشتی حفاری نفت و گاز در آب‌های مورد مناقشه با یونان و قبرس تلاشی برای آرام کردن اوضاع قبل از موعد نشست سران اروپا محسوب می‌شود و هرگونه جنگ تجاری یا اقتصادی اتحادیه اروپا علیه آنکارا به‌طور گسترده یا انفرادی تأثیر منفی زیادی بر اقتصاد ترکیه دارد. البته وجود اختلافات گسترده در داخل اتحادیه اروپا درباره اعمال تحریم‌های گسترده نیز وجود دارد در حالی که گروه اول به رهبری فرانسه و یونان خواستار تحریم‌های قوی علیه ترکیه هستند؛ اما گروه دیگر به رهبری آلمان خواهان خویشتن‌داری و نگه‌داشتن حداقل ارتباط با

ترکیه به عنوان یک همسایه و عضو ناتو و پرهیز از اقدام تحریک آمیز هستند (Mehrnews, 1399). علاوه بر این روابط ترکیه با یونان که بر سر اکتشاف منابع نفتی در آب های ساحلی جزیره قبرس بحرانی بود در سال گذشته با اعزام کشتی های اکتشافی ترکیه به آب های ساحلی بخش ترک نشین قبرس جهت اکتشاف نفت و گاز بحرانی تر شد. به دلیل عضویت ترکیه و بخش یونانی نشین قبرس در اتحادیه این بحران به بحرانی در روابط ترکیه با اتحادیه تبدیل شده است (IRNA, 1400). فرانسه همچنین در تنش با ترکیه در رابطه با حفاری نفت و گاز دریایی در شرق مدیترانه، از یونان و قبرس حمایت کرده و انتقادات آنکارا را برانگیخت. از این رو، با توجه به اینکه فرانسه تصمیم گرفته است از یونان حمایت کند، اختلافات بین روسای جمهور اردوغان و مکرون نیز بسیار شخصی شده و علنی شده است، نبردی لفظی که اردوغان گفت: "مکرون نیاز نوعی از درمان روانی است". برخی معتقدند که رئیس جمهور مکرون به همان اندازه خوشحال است که به عنوان بخشی از بازی داخلی خود تنش ها را تحریک می کند تا از چالش راست افراطی مارین لوپن جلوگیری کند و یک بازی استراتژیک وسیع تر برای تقویت قدرت فرانسه در مدیترانه و در اتحادیه اروپا با کارت ترکیه نشان دهد... باید یادآور شد قوی ترین صدای حامی ترکیه در اتحادیه اروپا مرکل بود که ممکن است با جایگزین شدن او رفتار دولت آلمان در قبال ترکیه در سال ۲۰۲۱ از بین می رود و جانشین او ممکن است مواضع تهاجمی خود را در قبال ترکیه مطرح سازد (Hoffman, 2021). در موضوع مهاجرت آوارگان سوری نیز همان طور که توافق مهاجرت اتحادیه اروپا و ترکیه در وهله اول نشان داد، اهرم فشار در هر دو جهت پیش می رود. این توافق بدینانه بود اما نیازهای اصلی هر دو طرف را برطرف می کرد: اتحادیه اروپا برای همکاری ترکیه برای کنترل مهاجرت و ترکیه برای حمایت مالی اتحادیه اروپا از پناهندگان سوری در ترکیه ارزش قائل است. دو بخش اول بودجه - حدود ۶ میلیارد یورو یا ۷-۸ میلیارد دلار - از تسهیلات پناهندگان اتحادیه اروپا در ترکیه تقریباً به طور کامل به پروژه هایی برای کمک به ادغام و آموزش سوری های ترکیه اختصاص داده شده است. به ویژه در پی رکود اقتصادی و کووید -۱۹ که ارز

خارجی ناشی از گردشگری را در ترکیه محروم کرده است، آنکارا به شدت خواهان تأمین بودجه بعدی پناهندگان، از جمله میلیاردها انتقال مستقیم نقدی است که تقریباً بلافاصله در گردش است. اتحادیه اروپا با توجه به مسائل زیادی که با ترکیه با آن روبروست، تمایلی به انجام برنامه چندساله دیگر ندارد. در ژوئیه ۲۰۲۰، اتحادیه اروپا ۴۸۵ میلیون یورو دیگر - تقریباً ۶۰۰ میلیون دلار - برای حمایت از آموزش و انتقال نقدی به پناهندگان در ترکیه اختصاص داد و مدت این صندوق را تا پایان سال ۲۰۲۱ افزایش داد (پیشین). این مسئله به معنای تحمیل هزینه‌ها به ترکیه بعد از پایان این زمان است.

اتحادیه اروپا از طریق تدوین برنامه اصلاحات اقتصادی که بخشی جدایی‌ناپذیر از مراحل آماده‌سازی است، از تدوین سیاست‌های بهبود یافته و حکمرانی اقتصادی حمایت می‌کند. این تمرین به ابزار کلیدی برای تدوین و اجرای اصلاحات کلان اقتصادی و ساختاری تبدیل شده است. از این رو به تقویت رشد و همگرایی پایدار بلندمدت کمک می‌کند، برنامه‌ریزی سیاست‌ها را تسهیل می‌کند و به سمت معیارهای اقتصادی کپنهاگ پیشرفت می‌کند. از همه دولت‌ها دعوت می‌شود تا برنامه‌های اصلاحات اقتصادی سالانه را ارائه دهند. در حال حاضر برای اعمال اصلاحات مشخص شده به یک فشار سیاسی قوی و مالکیت دولت‌های مربوط نیاز است. اتحادیه اروپا همچنین از بهبود فضای سرمایه‌گذاری در بالکان غربی از طریق تعمیق منطقه اقتصادی منطقه‌ای که هدف آن رفع موانع تجارت، تحرک و سرمایه‌گذاری در سراسر منطقه است، حمایت می‌کند. در دسامبر ۲۰۱۶، کمیسیون توصیه‌ای را برای آغاز مذاکرات باهدف گسترش و نوسازی احتمالی اتحادیه گمرکی اتحادیه اروپا و ترکیه که از آن زمان در شورا مورد بررسی قرار گرفته بود، تصویب کرد (COMMISSION, 2018). ترکیه شریک اصلی اتحادیه اروپا است. اتحادیه اروپا که فوراً و به شدت کودتای ژوئیه ۲۰۱۶ را محکوم کرد، حمایت کامل خود را از نهادهای دموکراتیک کشور اعلام کرد و نیاز مشروع ترکیه را برای اقدام سریع و متناسب در مواجهه با چنین تهدیدی جدی به رسمیت شناخت. با این حال، مقیاس وسیع و ماهیت جمعی

اقدامات انجام شده از زمان کودتا، مانند اخراج گسترده گروه‌ها، دستگیری‌ها و بازداشت‌ها، همچنان نگرانی‌های جدی در مورد تناسب اقدامات در حالت فوق‌العاده است که هنوز به قوت خود باقی است. دولت ترکیه بر تعهد خود برای الحاق به اتحادیه اروپا تأکید کرد اما این اقدامات با اصلاحات و اصلاحات مربوطه مطابقت ندارد. برعکس، ترکیه به طور قابل توجهی از اتحادیه اروپا فاصله گرفته است.^۱ عدم قطعیت سیاسی، افزایش کنترل دولت در حوزه اقتصادی و حمله به استقلال قوه قضائیه منجر به فضای سرمایه‌گذاری کمتر قابل پیش‌بینی، سقوط پول ملی و کاهش چشمگیر سرمایه‌گذاری مستقیم اروپا شد. این کشور آمادگی لازم برای مبارزه با فساد را دارد، جایی که هیچ پیشرفتی حاصل نشده است. چارچوب قانونی و نهادی نیاز به هماهنگی بیشتر با استانداردهای بین‌المللی دارد و همچنان به نفوذ بیجا مقامات اجرایی در تحقیقات و تعقیب پرونده‌های مهم فساد ادامه می‌دهد. سابقه تحقیق، تعقیب و محکومیت ترکیه در پرونده‌های فساد، به ویژه در مورد پرونده‌های فساد در سطح بالا ضعیف باقی ماند. هیچ پیشرفتی در جهت افزایش پاسخگویی و شفافیت در کار نهادهای عمومی صورت نگرفته است. برای مقابله قاطع با فساد، اجماع سیاسی گسترده، بین حزبی و اراده قوی سیاسی لازم است. ترکیه هنوز باید تقریباً همه توصیه‌های مجمع گروه کشورهای شورای اروپا علیه فساد را پیگیری کند. فساد در بسیاری از زمینه‌ها شایع است و همچنان یک مشکل جدی است. درک فساد نیز همچنان بالاست (پیشین).

۳-۲ جنگ اقتصادی ترکیه با آمریکا

تنش در روابط سیاسی و دیپلماسی آنکارا و واشنگتن و زندانی شدن برونسون، کشیش آمریکایی به اتهام هم‌دستی با شبکه فتح‌الله گولن و پ.ک.ک. موجب آن شد که دونالد

^۱ عقب‌نشینی جدی در زمینه‌های کلیدی قوه قضائیه، اصلاحات مدیریت دولتی، حقوق اساسی و آزادی بیان و عقب‌نشینی بیشتر در زمینه‌های فزاینده دیگر وجود داشت. احترام کامل به حاکمیت قانون و حقوق و آزادی‌های اساسی، یک وظیفه اساسی فرایند الحاق است. از زمان اعلام حالت فوق‌العاده، بیش از ۱۵۰ هزار نفر بازداشت و ۷۸ هزار نفر بازداشت شدند. بیش از ۱۵۰ روزنامه‌نگار به همراه تعداد زیادی نویسنده، مدافع حقوق بشر، وکیل و نمایندگان منتخب در زندان هستند. بسیاری از شهروندان ترکیه به دلیل بیان دیدگاه‌های سیاسی خود در شبکه‌های اجتماعی بازداشت شدند (همان).

ترامپ در سال ۲۰۱۸ بر ترکیه سخت گرفته و سیاست‌های تحریمی و اخذ هزینه گمرکی و مالیات‌های سنگین از اجناس وارداتی ترکیه همچون فولاد و دیگر محصولات را اعمال کند و این تنش و مسائل دیگر باعث شد ترکیه در سال‌های اخیر نرخ رشد اقتصادی کاهشی را داشته باشد (Isna, 1400). بحران کاهش ارزش لیر ترکیه که با تحریم ایالات متحده آمریکا علیه ترکیه علنی و از سوی تحلیلگران تعبیر به یک جنگ ارزی می‌شد، هرچند ریشه در چالش‌های روابط میان واشنگتن و آنکارا داشت؛ اما این موضوع را برای دولت رجب طیب اردوغان مسجل کرد که باید آسیب‌پذیری اقتصاد ترکیه را در برابر سیاست‌های دولت ایالات متحده و دلار کاهش دهد. اهمیت این موضوع باعث شد تا دولت ترکیه دست به اقداماتی برای کاهش مبادلات ارزی با دلار در تجارت خارجی خود بزند... ترکیه در اولین اقدام خود بعد از تحریم این کشور توسط ترامپ با قطر پیمان پولی دوجانبه امضا کرد. این پیمان به ترکیه این اجازه را می‌دهد که تجارت خود با قطر که اکنون چیزی بالغ بر ۶۵۰ میلیون دلار است را افزایش دهد. یهات زیبکچی، وزیر اقتصاد ترکیه نیز در این باره گفته است که ترکیه قصد دارد استفاده از ارزهای ملی را در روابط تجاری با کشورهای همسایه افزایش دهد تا بدین طریق اطمینان حاصل شود که ترکیه می‌تواند بدون هیچ‌گونه وابستگی از لیر در تجارت استفاده کند و از نوسانات نرخ ارز در امان باشد (SNN, 1397). همچنین وضع تحریم‌های آمریکا علیه ترکیه به دلیل خرید سیستم پدافند هوایی اس ۴۰۰ نمونه دیگر آن است. باید گفت ایالات متحده اهرم قابل توجهی در قبال ترکیه به‌عنوان متحد ناتو دارد که امنیت اقتصادی و نظامی آن تا حد زیادی به متحدان غربی آن وابسته است. چهار بازار از پنج بازار برتر صادرات ترکیه در سال ۲۰۱۹- و هشت بازار از ۱۰ بازار برتر- اعضای ناتو هستند (Hoffman, 2021).

۳-۳ شیوع بیماری کرونا

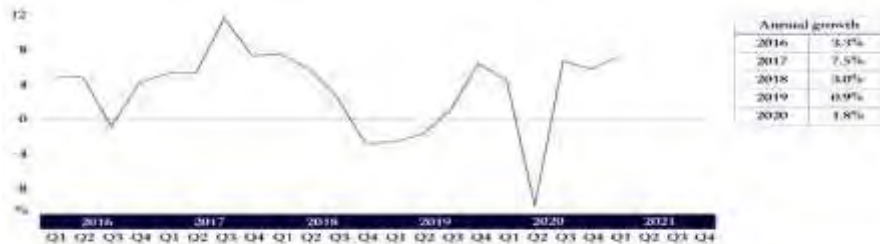
بر اساس آمارهای سال ۲۰۱۹، فرانسه با پذیرش ۸۹/۴ میلیون گردشگر خارجی در صدر رتبه‌بندی توریست‌پذیرترین کشورهای جهان قرار دارد (البته برای برخی کشورها همچون

فرانسه از آخرین آمارهای موجود که مربوط به ۲۰۱۸ است استفاده شده). با این حال بر اساس مخارج گردشگران بین‌المللی، چین با اختلاف در رتبه نخست ایستاده است، کشوری که گردشگران خارجی در سال ۲۰۱۹ بیش از ۲۵۴ میلیارد دلار در آن خرج کردند. بر اساس تعداد گردشگران خارجی، پس از فرانسه کشورهای اسپانیا، آمریکا، چین و ایتالیا به ترتیب با ۸۳، ۷۹، ۶۵ و ۶۴ میلیون نفر گردشگر و قرار گرفتن در رتبه‌های دوم تا پنجم، اصلی‌ترین مقاصد گردشگران خارجی در ۲۰۱۹ بودند. در این رتبه‌بندی کشورهای ترکیه، مکزیک، تایلند، آلمان و انگلیس نیز به ترتیب در رده‌های ششم تا دهم قرار دارند (Donya-e-eqtesad, 1399)؛ بنابراین «سفر و گردشگری» از جمله بخش‌هایی بود که بیشترین آسیب را از پاندمی «کووید-۱۹» متحمل شد. بر اساس آخرین آمارهای موجود، در فصل نخست ۲۰۲۰ مجموع ورود گردشگران خارجی به کشورها ۲۲ درصد کاهش یافت، کاهشی که در ماه مارس (اسفند/ فروردین) نرخ ۵۷ درصد را به ثبت رساند. این به معنی از دست رفتن ۶۷ میلیون گردشگر خارجی و ۸۰ میلیارد دلار درآمد صادراتی از منبع گردشگران خارجی است. در میان مناطق بیشترین آسیب متوجه منطقه آسیا-پاسفیک بود، جایی که در فصل نخست ورود گردشگران خارجی ۳۵ درصد کاهش یافت. اروپا با ۱۹ درصد کاهش و آمریکا با ۱۵ درصد دیگر آسیب‌دیدگان بزرگ فصل نخست بودند (پیشین). با شیوع بیماری همه‌گیر کووید ۱۹ گردشگری، مسافرت و حمل‌ونقل بخش‌های مرتبط نیز در ترکیه درگیر چالش طولانی مدت شدند. طبق آمار در سال ۲۰۱۸ تنها بخش سفر و گردشگری با بیش از ۲،۶۴۳،۸۰۰ شغل (۹،۴ درصد از کل اشتغال) و معادل ۱۱،۴ درصد از کل تولید ناخالص داخلی کمک می‌کرد و در نتیجه با شیوع کرونا و به خطر افتادن این مشاغل با رشد نرخ بیکاری و چالش‌های نابرابری درآمدی اقتصاد ترکیه بسیار تحت تأثیر قرار می‌گیرد (Aydm & Ari2, 2020:1813-1814). گردشگری که جزو بخش‌های آسیب‌پذیر است، یکی از بخش‌های محرک در اقتصاد ترکیه است. از نظر سهم

¹ Covid-19

گردشگری بین‌المللی در کل صادرات، نوساناتی (بین ۱۴ تا ۲۱ درصد) در بازه زمانی ۲۰۰۲-۲۰۱۸ وجود دارد. در سال ۲۰۱۹، بیش از ۵۱۲ میلیون گردشگر (داخلی - خارجی) و کل درآمد ناشی از آن ۳۴,۵ میلیارد دلار بود (پیشین). این در حالی است که وزارت گردشگری ترکیه هدف خود را برای سال ۲۰۲۳ مصادف با صدمین سال تأسیس جمهوری در این کشور، جذب ۷۰ میلیون گردشگر خارجی قرار داده است. بدین شکل آنکارا عملاً سال‌های ناموفق ۲۰۱۶ و ۲۰۱۷ را که در آن‌ها به ترتیب تنها میزبان ۲۵ و ۳۲ میلیون نفر بود فراموش کرده است (DW, 2019). به‌عنوان بخشی از بسته سپر ثبات اقتصادی دولت کرونا، دولت سعی کرد تا صندوق ضمانت اعتبار از طریق سیستم ضمانت اعتباری تحت حمایت خزانه‌داری، از ۲۵ میلیارد لیر ترکیه (۳,۶۷ میلیون دلار) به ۵۰ میلیارد لیر (۷,۳۴ میلیون دلار) دو برابر شد. میزان بدهی ناخالص خارجی ترکیه تا پایان سال ۲۰۲۰ بالغ بر ۴۵۰ میلیارد دلار، ۶۲,۸ درصد از تولید ناخالص داخلی آن و بدهی خارجی خالص تا ۳۱ دسامبر ۲۰۲۰ بالغ بر ۲۶۸,۹ میلیارد دلار، حدود ۳۷,۵ درصد از تولید ناخالص داخلی است. در همین حال، میزان بدهی خارجی تضمین‌شده توسط خزانه‌داری در همان دوره به ۱۴,۸ میلیارد دلار رسید. میزان بدهی خالص عمومی در همان دوره به ۹۶۷,۶ میلیارد لیر ترکیه (۱۳۰,۲ میلیارد دلار) رسید. موجودی بدهی دولت عمومی این کشور توسط اتحادیه اروپا نزدیک به ۲ تریلیون لیر ترکیه (۲۶۸ میلیارد دلار) یا ۳۹,۵ درصد از تولید ناخالص داخلی تا پایان سال ۲۰۲۰ بود (Gonultas, Kurtaran, & Gokkoyun, 2021).

رشد اقتصادی ترکیه

Source: Turkish Statistical Institute/TurkStat

همچنین هم‌زمان با کووید-۱۹، توزیع نفت در سطح جهانی در حال کاهش است. این وضعیت برای ترکیه بحرانی است زیرا اقتصاد ترکیه به شدت به منابع اولیه انرژی وارداتی مانند نفت و گاز طبیعی وابسته است و کاهش جریان این کالا ممکن است کسری حساب جاری را برطرف کند (Aydın & Ari2, 2020:1813-1814). گفتنی است که تولید جهانی نفت و سوخت‌های مایع در سال ۲۰۲۰ کاهش یافت و به ۹۴ میلیون و ۲۵۰ هزار بشکه در روز رسید، زیرا همه‌گیری ویروس کرونا سبب قرنطینه کشورها، توقف ۸۰ درصد از ترافیک هوایی و یک چهارم ترافیک جاده‌ای در اوج خود و کاهش مصرف سوخت شد. این رقم در سال ۲۰۱۹، ۱۰۰ میلیون و ۶۱۰ هزار بشکه در روز بود. به ظن برخی کشورها چون روسیه انتظار می‌رود که تأثیر ویروس کرونا بر تقاضای نفت تا سال‌های ۲۰۲۳ تا ۲۰۲۴ ادامه یابد (SHANA, 1400). همچنین از سه ماه نخست سال ۲۰۱۹ تاکنون محسوب می‌شود بیش از همه تحت تأثیر کاهش رشد مخارج خانوار با منفی ۸٫۶ درصد قرار گرفت. از سوی دیگر سرمایه‌گذاری ثابت ۶٫۱ درصد و مخارج دولتی ۰٫۸ درصد رشد منفی داشته‌اند. تجارت خارجی تحت تأثیر شیوع کرونا قرار گرفته تا جایی که طی این مدت صادرات ۳۵٫۳ درصد و واردات ۶٫۳ درصد کاهش داشته است. بر مبنای ماهانه نیز رشد اقتصادی در ماه ژوئن منفی ۱۱ درصد اندازه‌گیری شده است (Felezatonline, 1399).

رشد اقتصادی علی‌رغم کرونا

بر اساس داده‌ها، فعالیت بخش مالی در سال گذشته بیش از ۲۱ درصد افزایش یافت و باعث رشد کلی شد. گردشگری و سایر خدمات خدماتی ۴٫۳ درصد کاهش یافت و بخش ساخت‌وساز که موتور رشد سال‌های گذشته بود ۳٫۵ درصد کاهش یافت.

نتیجه‌گیری

حزب عدالت و توسعه اردوغان اگرچه تلاش داشته است تا بتواند اقتصاد ترکیه را با سیاست‌های خودشکوفا کند اما با بحران‌های متعددی روبرو بوده است که هر یک از این بحران‌ها بر اقتصاد ترکیه تأثیر منفی گذاشته و موجب چالش‌های اقتصادی شده است. بحران‌های داخلی که مربوط به ارکان و ساختار نظام قدرت است و به رابطه بین دولت با بخش‌های دیگر جامعه مرتبط است باعث شده تا اردوغان به سمت منافع حزبی حرکت کند و از همین رو سیاست‌های اشتباهی را در پیش بگیرد، بر اساس ارزیابی سازمان‌های حقوق بشری، از روش‌های اقتدارگرایانه در نظام تازه برقرارشده ریاستی تحت رهبری رجب طیب اردوغان به هیچ‌عنوان کاسته نشده است. دولت‌های ترکیه برای اینکه نشان بدهند در پایان هر سال ارزش پول ملی کشور در مقابل ارزهای خارجی بالا است اقدام به مداخله در بازارهای ارز می‌کنند؛ تورم دورقمی در ترکیه نتیجه اعتبارات ارزان، سیاست‌های پولی نادرست و بحران ارزی بوده است. از سوی دیگر بحران‌های منطقه‌ای منجر به سیاست‌های مداخله‌گرایانه ترکیه و صرف آن‌ها برای اهداف منطقه‌ای شده است که آن نیز بر اقتصاد ترکیه تأثیر منفی گذاشته و از سوی دیگر بحران‌ها نیز به صورت مستقل نیز مؤثر بوده‌اند از جمله دلایل کاهش چشمگیر مسافران به ترکیه در این سال‌ها حملات تروریستی، کودتای نافرجام ۲۰۱۶ و مقابله با آن از طریق اعلام وضعیت فوق‌العاده از سوی دولت بود. در بعد سوم که بحران‌های فرا منطقه‌ای است منجر به بروز یک سری تنش‌ها با سایر قدرت‌ها به‌ویژه قدرت‌های بزرگ و همچنین تحت تأثیر قرار گرفتن از بحران‌های بین‌المللی است که می‌توان به نیز تنش در روابط آنکارا با کشورهای غربی اشاره کرد.

منابع

- احمدی، حمید؛ حاتم آبادی فراهانی، فاطمه (۱۳۹۰)، سیاست داخلی و خارجی ترکیه از دیدگاه حزب عدالت و توسعه، فصلنامه حقوق و سیاست، شماره ۱۵، بهار و تابستان ۱۳۹۰، صص ۴۲-۱۱
- برزگر، کیهان؛ مفیدی احمدی، حسن (۱۳۹۳)، تأثیرپذیری سیاست خارجی ترکیه از روند اروپایی شدن، فصلنامه سیاست خارجی، زمستان ۱۳۹۳، سال بیست و هشتم، شماره ۴، صص ۶۱۰-۵۹۱.
- حاتمی، م (۱۴۰۰/۰۵/۰۹) اقتصاد ترکیه هم‌ردیف اقتصاد کنیا، قابل‌دسترس در: <https://tejaratnews.com/training>
- سلوکی، وحید (۱۳۹۶)، بررسی تأثیر دیپلماسی عمومی ایران در رابطه با ترکیه؛ قبل و بعد از کودتای نافرجام، مجله پژوهش ملل، مرداد ۱۳۹۶، دوره دوم، شماره ۲۰، صص ۸۱-۶۰
- سمیعی اصفهانی، علیرضا؛ فرحمند، صغری (۱۳۹۶)، کودتای ۲۰۱۶ ترکیه و آینده سیاسی حزب اسلام‌گرای عدالت و توسعه؛ با تأکید بر روش سناریونویسی، رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، سال هفتم، شماره ۴۵، بهار ۱۳۹۵، صص ۱۵۶-۱۲۲
- Aydın, L. & Ari2, I. (2020). The impact of Covid-19 on Turkey's non-recoverable economic sectors compensating with falling crude oil prices: A computable general equilibrium analysis. Energy Exploration & Exploitation. Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0144598720934007>
- COMMISSION, E. (2018, 04 17). COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS, pp. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0450>
- Dailysabah. (2021, jun 12). Turkey's bumpy road to reforms amid security threats Retrieved from:: <https://www.dailysabah.com/opinion/columns/turkeys-bumpy-road-to-reforms-amid-security-threats>
- DW. (2019, 01 31). pp. ترکیه رکورد خود در صنعت گردشگری را شکست، <https://www.dw.com/fa-ir/economy/a-47314948>.

- Eur-lex.europa. (2011). Document 52011DC0666. communication from the commission to the european parliament and the council Enlargement Strategy and Main Challenges 2011-2012, Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=celex%3A52011DC0666>
- Felezatonline. (1399, 06 11). اقتصاد ترکیه تحت تاثیر کرونا، pp. <http://www.felezatonline.ir/News-15481>.
- Gonultas, B. Kurtaran, G. & Gokkoyun, S. (2021, 05 01). Turkey leaves behind countries including China, Brazil, India, South Africa with liquidity support to GDP ratio of 9.4%: Retrieved from: <https://www.aa.com.tr/en/economy/turkey-outpaces-g20-in-liquidity-support-amid-covid-19/2226581>
- Hoffman, M. (2021, JAN 19). Flashpoints in U.S.Turkey Relations in 2021, Retrieved from: <https://www.americanprogress.org/issues/security/reports/2021/01/19/494738/flashpoints-u-s-turkey-relations-2021>
- IRNA. (1400, 01 08). ترکیه در سالی که گذشت؛ تنش در سیاست داخلی و خارجی، p.p www.irna.ir/news/84262484
- ISNA. (1400, 02 04). لیر بدترین ارز اروپایی این هفته، p.p <https://www.isna.ir/news/1400020401727>.
- Konings J. and Faucompret E.(2008) Turkish Accession to the EU, Retrieved from: Satisfying the Copenhagen Criteria, Routledge
- SHANA. (1400, 01 21). کرونا تا ۲۰۲۴ بر تقاضای نفت تاثیر میگذارد. p. <https://www.shana.ir/news/315197>.
- SNN. (1397, 10 26). پ. بیمان پولی، راهکار ترکیه برای مقابله با تحریم، <https://snn.ir/fa/news/739334>
- Tasnimnews. (1400, 01 04). پ. بحران دلاری ترکیه، اقتصادی یا سیاسی؟ <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1400/01/04/2474459>
- Tasnimnews-b. (1400, 04 14). تحلیل فایننشال تایمز از اقتصاد ترکیه و سرنوشت اردوغان، <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1400/04/14/2533087>
- Tasnimnews-b. (1400, 05 05). pp. اقتصاد ترکیه در پیچ و خم تشهای سیاسی <https://www.tasnimnews-b.com/fa/news/1400/04/05/2528209/>.